

Asia: VN/12531/2021

LAUSUNTOPYYNTÖ VAMMAISPALVELULAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSESTA

Lausunnonantajan tausta

1. Vastajan taustaorganisaatio

Vammaisjärjestö

Yleistä hallituksen esitysluonnoksesta

2. Ovatko esitysluonnoksen pykälät selkeitä?

Eivät pääosin

Perustelee tarvittaessa kantasi

Suomi ratifioi v. 2016 YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista (myöh. vammaissopimus). Lukuisia sen edellyttämiä muutoksia vietiin tuolloin uudistettavana olleeseen vammaispalvelulain hallituksen esitykseen (HE 159/2018 vp), joka raukesi hallituksen kaaduttua. Kuurojen Liitto ry katsoo, että ei ole olemassa estettä sisällyttää nyt lausuttavana olevaan hallituksen esitykseen tuolloin esillä olleita parannuksia, joista osa oli erittäin selkeästi kirjoitettuja.

Lakiehdotuksen tarkoitus on toimeenpanna YK:n vammaissopimusta maassamme, mutta nyt sopimusta ei nosteta lakiehdotuksessa eikä säännöskohtaisissa perusteluissa riittävästi esiin. Kuntatasolta tuleville hyvinvointialueille siirtyvien viranomaisten tietoisuus vammaissopimuksesta on heikohkoa, joten kirjauksilla on myös merkittävä informatiivinen tehtävä. On selvää, että viranomaisten lisäksi vammaiset henkilöt itse tarvitsevat selkeästi määriteltyä tietoa omista oikeuksistaan. Lisäksi laki toimii tärkeänä tietolähteenä vammaisten lasten vanhemmille uudessa ja usein haastavassa elämäntilanteessa.

Viittaukset "voimassaolevaan" vammaispalvelulakiin (380/1987) ovat epäselviä ja ne saattavat jatkossa hankaloittaa soveltamista ja lisätä oikaisuvaatimusten määrää. Liitto ehdottaa, että viittauksena käytetään esimerkiksi lyhennettä "VPL 1987" tms.

Liitto pitää ongelmallisena hallituksen esityksen luonnoksessa lakiehdotusten niukkasuutta. Niistä ei aina ilmene, mihin vammaisella henkilöllä on oikeus ja mihin ei. Paikoin pykälät ovat ristiriidassa säännökohtaisten perustelujen kanssa, paikoin taas asia on kirjoitettu auki ainoastaan perusteluihin. Tämä ei ole ainoastaan kirjoitustekninen ongelma, vaan vaikeuttaa kohtuuttomasti lain tulkintamista ja soveltamista ja siten vammaisen henkilön oikeuksien ja oikeusturvan toteutumista.

Myös vammaisella henkilöllä on oikeus äidinkieleen. Kuurona tai vaikeasti kuulovammaisena syntyneellä lapsella on vammaissopimuksen, YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja kansallisen lainsäädännön (PL 17.3 §, viittomakielilaki 359/2015) perusteella oikeus käyttää viittomakieltä vuorovaikutuksessaan. Perusongelma tilanteessa on se, että yli 90 % näistä lapsista syntyy perheisiin, joiden normaalikuuloiset vanhemmat eivät osaa lainkaan viittomakieltä. Lapsen ja hänen perheensä mahdollisuutta saada oppia viittomakieltä on tuettava ehdoilla. Noin 10 % kuuroista ja vaikeasti kuulovammaisista lapsista syntyy viittomakieltä käyttäville kuuroille tai eriasteisesti kuulovammaisille vanhemmille. Myös näissä perheissä lapsen viittomakielen kehitys on turvattava niissä tilanteissa, joissa vanhemmat tarvitsevat siihen tukea. Tukea tarvitaan myös silloin, kun kuurot vanhemmat saavat kuulevan lapsen, jonka kaksikielisyyden kehittyminen on turvattava, jotta perheen sisällä on vähintään yksi yhteinen kieli hoivan, huolenpidon ja kasvatuksen kielenä.

YK:n vammaissopimus määrittelee 2 artiklassaan käsiteparin ”kieli ja kommunikointikeino”. Edellä kuvattu sisältö ja lapsen ja hänen perheensä subjektiivinen oikeus viitotun kielen opetteluun eivät nyt tule riittävästi määritellyksi lakiehdotuksessa ja perusteluissa. Kyseessä ei ole henkilölle ”soveltuva” kommunikointikeino, vaan kieli. Asia on ilmaistu keskeisissä ehdotuksissa (s. 61), mutta ei muualla tekstissä. Lailla ei kuitenkaan saa kaventaa kielellisiä oikeuksia eikä varsinkaan estää kuuroa lasta saamasta käyttöönsä äidinkieltä. [ks. kysymys 12].

Liitto vaatii, että edellä kuvatun periaatteen mukaisesti HE-luonnoksessa käytetään ns. valmennukseen liittyvissä kohdissa johdonmukaisesti käsiteparia ”viittomakielen tai kommunikointikeinojen opetus ja ohjaus”, jotta esitys vastaisi YK:n vammaissopimusta. Jos sanaa ”kommunikointikeino” käytetään em. kokonaisuuksia yhdistävänä yläkäsitteenä, rajautuu viittomakieli ulkopuolelle, mikä on vastoin YK:n vammaissopimusta ja kansallista lainsäädäntöä.

3. Tukevatko pykälien perustelut hyvin lain soveltajaa?

Eivät pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Kuten edeltä käy ilmi, esitysluonnoksen kirjoitusasu on selkiytettävä juridisistakin syistä. Lisäksi esitykseen on jäänyt epäasianmukaisuuksia, kuten s.137: ”Lopulta lainsäädännöllä lienee käytännössä vähän vaikutusta esimerkiksi saamenkielisten palveluiden tosiasialliseen saamiseen, koska ongelmana on puute saamenkielentaitoisista ammattihenkilöistä.” Lakia ollaan säätämässä vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistamiseksi, ja sen merkitys tulee nähdä laajempaan: yhtenä lain yhteiskunnallisista vaikutuksista tulee nähdä ammattihenkilöstön koulutuksen

lisääminen, ei tyytyminen nykytilaan tai siihen, että laissa vihjattaisiin, että sitä ei oikeastaan voida noudattaa.

Hyvinvointialueille tulee antaa selkeä lakikokonaisuus, jotta päätöksiä voidaan tehdä yhdenvertaisin perustein sekä jokaisen hyvinvointialueen sisällä että kaikkien eri hyvinvointialueiden välillä. Selkeästi kirjoitettu laki auttaa hakijaa yksilöllisten tarpeidensa ja tarvittavien palvelujen hakemisessa sekä vahvistaa vammaisen henkilön oikeuksia ja yhdenvertaisuutta oikea-aikaisesti. Näin hallinnollinen työ hyvinvointialueilla ajanoloon vähenee, kun hylkäävien päätösten ja oikaisuvaatimusten määrä vähenee. Selkeät määritelmät tukisivat myös lain seuranta ja vaikutusten arviointia.

Lailla tulee vahvistaa vammaisen henkilön etukäteistä oikeusturvaa ja luottamuksensuojaa, etenkin kun jälkikäteinen oikeusturva subjektiivisissa oikeuksissa on ehdotuksessa heikko. Se on jätetty tasolle, jossa valituslupaa haettaisiin korkeimmasta hallinto-oikeudesta. Pahimmassa tapauksessa vammaisen henkilö jää vaille palvelua, johon hänellä lain mukaan olisi subjektiivinen oikeus, jos hyvinvointialue tulkitsee lakia toisin eikä KHO myönnä valituslupaa.

4. Vahvistaako esitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Kuten edeltä käy esille, lakiehdotusta ja sen perusteluja on vielä tarkennettava monelta osin, jotta se turvaisi sekä vammaisten henkilöiden kesken että eri hyvinvointialueiden välillä.

5. Lisääkö esitys vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

STM:n perustama osallisuustyöryhmä (2020) ehdotti useita tärkeitä yksilön oikeusturvaa vahvistavia periaatteita lain alkuosan pykäliin. Olennaisin näistä oli muutosehdotus, jonka mukaan asiakkaan esittämästä avun ja tuen tarpeesta tai palvelun toteuttamistavasta voitaisiin palveluista päätettäessä poiketa vain perustellusta syystä ja tämä syy on kirjattava päätökseen. Linjaus sai laajaa kannatusta myös lausuntokierroksella, mutta sitä ei kuitenkaan ole sisällytetty hallituksen esityksen luonnokseen. HE-luonnoksen mukaan työryhmän työskentelyä on hyödynnetty, mutta hyödyntämisen periaatteita ei avata.

YK:n vammaissopimus ja sen yleiskommentit on yksilöitävä sekä lakiehdotuksessa että perusteluissa. Lisäksi on ehdottoman tärkeää ottaa esitykseen mukaan osallisuustyöryhmässä yhteisesti sovittu teksti kilpailutuksen vaihtoehdoista. Liitto ei pidä hyväksyttävänä sitä, että osallisuustyöryhmään laajasti osallistettujen vammaisjärjestöjen näkemykset näyttäisivät jäävän ns. näennäiskuulemisen varaan.

6. Parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Ehdotetun lain lähtökohtana on tilanne, jossa vammaisen henkilön yksilölliseen tarpeeseen sopivaa palvelua ei myönnetä yleislainsäädännön perusteella. Vammaispalvelulain lakiehdotuksen 1 §:ään Lain tarkoitus kirjatut kolme tavoitetta ovat luonteeltaan mahdollistavia ja vammaisen henkilön elämää ja tarpeita tukevia. Ehdotuksen muiden pykälien muotoilu kuitenkin rajaa voimakkaasti tämänhetkisiä subjektiivisia oikeuksia korostamalla yksittäisten palveluiden kohdalla välttämättömyyden arviointia.

Liitto näkee tässä vaaran, että tämänkaltainen lain muotoilu luo harhaanjohtavan vaikutelman harkinnanvaraisuudesta. Lakiehdotuksen tulee edetä loogisesti siten, että 1 lukuun kirjatuihin yleisissä säännöksissä asetetut reunaehdot ovat voimassa myös yksittäisiä palveluja koskevissa säännöksissä, jolloin esimerkiksi välttämättömyyteen ei ole tarpeen viitata erikseen tai ainakaan epäjohdonmukaisesti. Erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvien palvelujen (subjektiivisten oikeuksien) ja yleisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvien palvelujen määrittelyyn lainsäätäjällä on käytettävissä muitakin keinoja kuin rajaaminen.

Kuurojen Liitto pitää epäasiallisena sitä, että aistivammaiset on jätetty pois lakiehdotuksen soveltamisalasta vastoin YK:n vammaissopimuksessa omaksuttua luetteloa vammaisuuden eri muodoista. Niin ikään soveltamisalan säännöskohtaisiin perusteluihin kirjattu maininta siitä, että "Esimerkiksi pelkkä aistivamma, kehitysvamma tai liikuntavamma ei automaattisesti oikeuttaisi palvelun saamiseen." (s. 161) on asiaton.

Kun kuurolla tai eriasteisesti kuulovammaisella lapsella on yksilöllinen tarve saada valmennuksena viittomakielen opetusta voidakseen olla vuorovaikutuksessa muiden henkilöiden kanssa, ensin oman perheensä ja vähitellen myös muissa toimintaympäristöissä toimivien henkilöiden kanssa, hänellä tulee olla siihen oikeus ilman lisäehtoja. Tällöin kyseessä on tilanne, jossa "pelkkä aistivamma" perustelee oikeuden käyttää viitottua kieltä. Tästä oikeudesta ei säädetä missään muussa laissa. On ymmärrettävää, että esimerkiksi aikuisella kuurolla henkilöllä ei aina ole automaattisesti oikeutta liikkumistaidon ohjaukseen kuurouden vuoksi – jos lauseella on siis pyritty ehkäisemään tämänkaltaisten tilanteiden syntymistä, asia tulee kirjata selkeämmin.

7. Mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

-

2.

-

3.

-

8. Mitä haluaisit ehdottomasti poistaa tai muuttaa esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

-

2.

-

3.

-

9. Ottaako esitys riittävästi huomioon vammaisten lasten tarpeet?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lapsivaikutuksia on arvioitu melko systemaattisesti, tosin viittomakieltä käyttävien osalta vaikutuksia on tarkasteltu lähinnä implisiittisesti ns. valmennuksen käsitteen kautta. Toisaalta edellä mainittua HE-luonnoksen sisäistä ristiriitaisuutta korostaa se, että erityisesti viittomakieltä käyttäviä tai tarvitsevia lapsia koskevia asioita nostetaan esiin kielellisten vaikutusten arvioinnissa (s. 137 – 138), mutta valmennusta koskevan 7 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa ei.

Kuurojen Liitto ry vaatii, että osallisuustyöryhmän raportin 3 lukuun kirjattu liiton ehdotus (nro 8) lisätään 7 §:n säännöskohtaisiin perusteluihin, sillä se sisälsi tätä ehdotusta vahvemman suojan lapsen oikeudelle omaan kieleen ja kulttuuriin. Lisäksi ehdotuksessa otettiin huomioon koko perheen tuen tarpeet, sisarukset mukaan lukien. Vaikka laki onkin vammaisen henkilön elämää tukevaa, ei yksikään vammaisen lapsi kasva ilman perhettä. Vain silloin, kun huomioidaan koko perheen tuen tarve, voidaan aidosti mahdollistaa vammaisen lapsen hyvinvointi, kasvu ja kehitys sekä kieli- ja kulttuuritausta.

10. Voidaanko esityksen mukaisilla palveluilla vastata kattavasti hengityshalvauspotilaiden palvelutarpeisiin?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Soveltamisala

11. Onko lain soveltamisala tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lakiehdotuksen soveltamisalaa koskevan 2 §:n 2 momenttiin sisältyy vammaisen henkilön määritelmä. (§ 2) Luettelosta puuttuvat aistivammat, jotka sisältyvät YK:n vammaissopimuksen vastaavaan luetteloon. Luettelo tulee täydentää vammaissopimuksen mukaiseksi. Aistivammojen ei yleisesti katsota kuuluvan fyysisen toimintakyvyn puutteisiin. On riittämätöntä, että aistivammat mainitaan vain perusteluosiossa.

Aistivammaisten rajaaminen soveltamisalan ulkopuolelle edes osittain tekee tyhjäksi esimerkiksi lyhytaikaisen huolenpidon, asumisen tuen ym. tosiasiallisen toteutumisen, koska vaarana on, että viittomakielisten ja/ tai viittomakielelle tulkattujen palvelujen tarve sivuutetaan. Asiassa täytyy huomioida sote-palvelujen järjestämislain pykälän 4 tuoma velvoite kielelliseen saavutettavuuteen, asiakaslaki ym. Tulkkauspalvelu toissijaisena lakina ei sen sijaan kuulu tähän kokonaisuuteen.

Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnissa todetaan, että lain perusteella annettavia palveluja ei ratkaise diagnoosi, vaan yksilöllinen tarve (s. 129–130). Lailla on tarkoitus vahvistaa vammaisten ja vammattomien henkilöiden keskinäistä yhdenvertaisuutta turvaamalla palvelut, joilla ehkäistään ja poistetaan esteitä. Lain on ulotuttava myös vammaisen lapsen vanhempien oikeuksien turvaamiseen: heillä on oltava tosiasiallinen mahdollisuus hoitaa ja kasvatata lapsia yhdenvertaisesti niiden perheiden kanssa, joissa lapsella ei ole vammaa. Vammaisen lapsen perhettä ei saa asettaa eriarvoiseen asemaan keskenään eikä verrattuna muihin perheisiin. Eriarvoinen kohtelu on välillistä syrjintää, joka on maassamme kiellettyä.

Vammaispalvelulain perusteella järjestettävät palvelut ovat vammaiselle henkilölle maksuttomia. HE-luonnoksessa soveltamisalan määritelmää on kavennettu niin, että osa palvelua tarvitsevista asiakkaista siirretään maksullisen, yleisen sosiaalihuollon piiriin, mikä vaarantaa vakavasti monen vammaisen henkilön jo nyt niukan toimeentulon.

Aiemmin kohdassa 6 esitettyyn välttämättömyyden arvioinnin kritiikkiin liittyen Kuurojen Liitto ry ehdottaa muutosta 2 §:ään ja sitä koskeviin säännöskohtaisiin perusteluihin (s. 159) seuraavasti:

kohta ”Tämän lain perusteella järjestetään erityispalveluita vammaiselle henkilölle, joka ei saa yksilöllisen tarpeensa mukaisia, välttämättömiä ja sopivia, tavanomaisessa elämässä tarvitsemiaan palveluita sosiaalihuoltolain tai muun lain perusteella.”

muutetaan muotoon (ehdotus suuraakkosin): ”Tämän lain perusteella järjestetään erityispalveluita SILLOIN, KUN VAMMAINEN HENKILÖ EI SAA SELLAISIA VÄLTTÄMÄTTÖMIÄ PALVELUJA, JOTKA VASTAAVAT HÄNEN YKSILÖLLISIIN TARPEISIINSA SOSIAALIHUOLTOLAIN (1301/2014) TAI MUUN LAIN PERUSTEELLA”.

Vammaisten henkilöiden yhdenvertainen kohtelu ja osallisuuden vahvistaminen edellyttävät, että heitä kohdellaan kuten muitakin kansalaisia. Liitto katsoo HE-luonnoksen sisältämän käsitteen ”tavanomainen elämä” sisältyvän yhdenvertaisuuden ja osallisuuden kokonaisuuteen ja esittää harkittavaksi ko. ilmaisun poistamista lakiehdotuksesta. Ilmaus on vammaispalvelulain (380/1987) voimassaolon aikana tietyissä yhteyksissä osoittautunut rajaamisen välineeksi, kun lain soveltaja ei ole katsonut jonkun vammaiselle henkilölle tärkeän arkisen toiminnan kuuluvan ns. tavanomaisen elämän piiriin. Tämä on asettanut vammaisia henkilöitä keskenään eriarvoiseen asemaan mm. asuinpaikan vuoksi. Vammaissopimuksen voimaantulon jälkeen on arvioitava uudelleen, onko tällainen ”rajaustyökalu” edelleen tarpeen. Muiden kansalaisten osalta ”tavanomaisen elämän” käsite esiintyy lähinnä asumisen yhteydessä, esimerkiksi kerrostaloasumisen järjestysäännöissä.

Myös ilmaus ”sopiva” on monitulkintainen ja sisältää riskin, että vammaisen henkilön oma arvio ja itsemääräämisoikeus sivuutetaan. Jos ilmaisulla on haettu merkitystä ”vastaa yksilöllisiin tarpeisiin”, asia voidaan ilmaista ehdottamallamme tavalla.

Palvelut

12. Ottavatko valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeet?

Eivät pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Valmennusta koskeva 7 § on epäselvästi muotoiltu. Säännöskohtaiset perustelut eivät avaa riittävästi valmennuksen tarkoitusta ja sitä, kenellä siihen on oikeus. Rauennut HE 159/2018 vp vammaispalvelulain oli sekä yksityiskohtaisten perustelujen että itse pykälän osalta kattavampi, emmekä näe estettä sille, että kyseisiä tekstejä hyödynnettäisiin nyt lainvalmistelussa.

Koska mikään muu laki ei takaa oikeutta tulla viittomakieliseksi eli saada viittomakieli omaksi kielekseen, on uudessa vammaispalvelulain säädettyä asiasta subjektiivisena oikeutena, vaikka laki onkin luonteeltaan toissijainen.

Kuten aiemmin on todettu, välttämättömyyden arviointi esiintyy lakiehdotuksessa epäjohdonmukaisesti. Valmennusta koskeva 7 § on yksi esimerkki pykälästä, jossa välttämättömyyden arviointi on osin ristiriidassa sen kanssa, mitä lain keskeisissä ehdotuksissa (s. 61) todetaan pykälän pääsisällöksi. Kahteen kertaan todettu välttämättömyys tulee poistaa, sillä lain soveltamisalaa koskeva 2 § kattaa koko lain: lakia sovelletaan vain, mikäli vammaisen henkilö ei saa tarpeeseensa vastaavia palveluja yleislainsäädännön perusteella. Subjektiviisen oikeuden perustelemista ei pidä säilyttää hakijalle tai vammaisen lapsen vanhemmalle – oikeuden saaminen ei saa olla yksityishenkilön juridisen sanoittamisen ja osaamisen varassa. Kuurojen Liitto ry:n muutosehdotus perusteluineen esitetään kysymyksen 13 kohdalla.

YK:n vammaissopimuksen kielellisiin oikeuksiin ja kielelliseen saavutettavuuteen liittyviä periaatteita on hallituksen esityksessä vielä täsmennettävä, jotta ketään 2 artiklassa tarkoitettua viitottua kieltä tai erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja käyttävää tai tarvitsevaa vammaista henkilöä ei suljettaisi osallisuuden ulkopuolelle. Tämä tulee selkiyttää myös arviointiin luvussa 12 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys.

Perustuslain 17.3 §:n mukaan viittomakieltä käyttävien ja tulkitsemis- tai käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Perustuslain 22 §:ssä säädetään julkisen vallan yleisestä velvollisuudesta perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen ja perusoikeuden käyttöä täsmenävän lainsäädännön aikaansaaminen on yksi tehokkaimpia turvaamisen keinoja. YK:n lapsen oikeuksien komitea huomioi viittomakielten merkityksen jo vuonna 2006 vammaisten lasten oikeuksia koskevassa yleiskommentissa v. 2006 (CRC/C/GC/9):

“41. Children with disabilities are best cared for and nurtured within their own family environment provided that the family is adequately provided for in all aspects. Such support to families includes education of parent/s and siblings, not only on the disability and its causes but also on each child’s unique physical and mental requirements; psychological support that is sensitive to the stress and difficulties imposed on families of children with disabilities; education on the family’s common language, for example sign language, so that parents and siblings can communicate with family members with disabilities; [- -] “

Viranomaisten tietoisuus viittomakieltä käyttävien tarpeista on valitettavan heikkoa (ks. mm. Oikeusministeriön Viittomakielibarometri 2020 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162839>). Lapsen oikeudesta saada viittomakieli äidinkielekseen ei säädetä missään muualla lainsäädännössämme, joten säännös on sisällytettävä vahvasti ja selkeästi valmennusta koskevaan asiakokonaisuuteen. Hallituksen esityksen tulee tukea selkeästi toimeenpanoa, mutta esityksen nykyinen muoto ei eriytä valmennuksen eri muotoja riittävän selvästi. Sipilän hallituksen esityksessä oli ilmaistu selkeämmin, että vaarana on moniperustainen syrjintä, mikäli viittomakielen omaksumista ei tueta riittävästi (HE 159/2018 s. 90).

Kokonaisedullisuuden näkökulmasta katsottuna riittävä valmennukseen panostaminen varhaislapsuudessa säästää kalliilta korjaavilta ja usein tehottomilta tukitoimilta tulevaisuudessa. Jos lapsen oikeus kieleen ei toteudu jo varhaislapsuudessa, ovat vaikutukset yksittäisen lapsen kohdalla erittäin vakavia. Lapsen jääminen ilman äidinkieltä tai puutteellisen kielenkehityksen varaan vaikuttaa vakavasti lapsen emotionaaliseen, sosiaaliseen, kognitiiviseen sekä älylliseen kehitykseen. (HE 294/2014 vp viittomakielilaksi, s. 36) Viittomakielilaki sisältää toimeksiannon turvata lapsen oikeus saada viittomakieli omaksi kielekseen. Viittomakielilakia koskevassa mietinnössään (PeVM 10/2014 vp) myös perustuslakivaliokunta yhtyi näkemykseen:

”Perustuslakivaliokunta yhtyy sivistysvaliokunnan näkemykseen oman kielen turvaamisen tärkeydestä. Valiokunta korostaa oman kielen oppimisen merkitystä ja pitää tärkeänä, että jokaiselle lapselle ja hänen perheelleen turvataan mahdollisuudet saada riittävästi viittomakielen opetusta niin, että lapsen oikeus omaan kieleen toteutuu ja koko perheelle luodaan mahdollisuudet toimivaan vuorovaikutukseen yhteisen kielen avulla.”

Erikoissairaanhoidon järjestämässä kuulon kuntoutuksessa keskitytään puhekielen kehittymiseen ja kuulon apuvälineiden käyttöön, mutta sitä kautta viittomakielen opetus ei järjesty. Siksi on tärkeää, että uudella lainsäädännöllä turvataan subjektiivinen oikeus kuurolle, kuulovammaiselle ja kuulonäkövammaiselle lapselle saada itselleen hänen yksilöllisen tarpeensa ja tilanteensa huomioiva kieli tai kommunikointikeino. Opetuksen tulee olla tarjolla myös lapsen lähipiirille (mm. vanhemmat, sisarukset, isovanhemmat). Lapsen oikeus viittomakieleen tulee varmistaa sekä silloin, kun kuulevien vanhempien perheessä on kuuro lapsi, että silloin, kun viittomakielisillä vanhemmilla on kuuro tai kuuleva lapsi.

Asiaan kiinnitettiin huomiota myös hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta 2017 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160384/VNK_H0817_Hallituksen%20kertomus%20kielilains%c3%a4%c3%a4d%c3%a4nn%c3%b6n%20soveltamisesta_net_7.pdf?sequence=4&isAllowed=y ks. Keskeiset huomiot, s. 104):

”Lapsen mahdollisuus oppia viittomakieltä: Olisi selvitettävä eri viranomaisten toimintatavat, jotka estävät tai vaikeuttavat kuurona tai kuulovammaisena syntyvän lapsen mahdollisuutta oppia viittomakieltä puhutun kielen rinnalla ja ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin tilanteen parantamiseksi.”

Lapsen oikeus viittomakieleen on uudelleen nostettu esiin myös hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta (K 21/2021 vp (eduskunta.fi)).

Viittomakielen tai kommunikointikeinojen opetus ja ohjaus ovat tärkeitä myös siksi, että ilman niitä lapsella ei ole mahdollisuutta ilmaista tarpeitaan edes kodin piirissä saati palveluissa, kuten esimerkiksi palvelutarpeen arvioinnissa. Erityisesti vammaisten lasten ja nuorten osalta on tärkeää,

että eri vaihtoehtoja tarvittavan avun ja tuen järjestämiseksi arvioidaan monialaisessa yhteistyössä. Lasta tulee kuulla ikätasoisesti, jotta palvelut järjestyvät hänen yksilölliset tarpeensa huomioiden, ei vain huoltajia kuullen. Kielestä tai kommunikointikeinosta riippumatta jokaisella tulee olla edes asiakassuunnitelman laatimisessa sekä palvelutarpeen arvioinnissa yhdenvertainen mahdollisuus ilmaista itseään omalla kielellään tai kommunikointikeinollaan tai viranomaisen järjestämän tulkkauksen välityksellä. Ilman tulkkausta palvelutarpeen arviointi ei ole kielellisesti saavutettavaa. Oikeusministeriön viittomakielibarometrin 2020 perusteella voidaan todeta, että viranomaisten tietoisuus viittomakieltä käyttävien oikeudesta saada viittomakielen tulkkausta ja viranomaisen velvollisuudesta järjestää tulkkausta on heikkoa, sillä tarpeesta huolimatta tulkkaus ei järjestynyt 87 %:ssa tapauksissa.

Kuurojen Liitto ry yhtyy Kuuloliiton näkemykseen siitä, että aikuisiällä kuulonsa osalta vammautuneita ikääntyneitä ei ole asianmukaista rajata valmennuksena toteutettavan viittomakielen tai kommunikointikeinojen opetuksen ja ohjauksen ulkopuolelle.

Koska viranomaisten tietoisuus kielellisestä saavutettavuudesta ja sen toteuttamisesta on heikkoa, tulee kieleen ja kommunikointikeinoihin liittyvää tietoa ja osaamista jakaa nykyistä enemmän esimerkiksi Vammaispalvelujen käsikirjassa tai sitä vastaavalla informaatio-ohjauksella. Tehtävä voidaan osoittaa THL:n vastuulle yhteistyössä järjestöjen kanssa.

13. Onko valmennusta koskevien pykälien (7-8 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

7 §:ään on upotettu sekä subjektiivisia oikeuksia että harkinnanvaraista valmennusta, mikä tulee hankaloittamaan lain soveltamista. Pykälää on selkiytettävä. Viittomakielen tai kommunikointikeinojen opetusta ja ohjausta koskevien tarkennusten lisäksi perusteluissa tulee selventää sitä, mitkä valmennuksen ja tuen muodot tai osa-alueet kuuluvat ns. subjektiivisen oikeuden piiriin. Mahdollisuus pitkäkestoiseenkin viittomakielen opetukseen ja kommunikoinnin ohjaukseen on turvattava, sillä lapsen tarpeet muuttuvat ja lisääntyvät kielenkehityksen edetessä ja lapsen elinpiirin laajentuessa.

Myös toimeenpanoa on kehitettävä voimakkaasti, sillä tällä hetkellä opetuksen ja ohjauksen sisällöt vaihtelevat paljon, ja joissakin tapauksissa varhaista vuorovaikutusta tukevia menetelmiä ei edes käsitellä. Muistutamme, että vuorovaikutus ei ole voimavarakysymys vaan perusoikeus: jokaisella on oltava oikeus oppia kieli tai kommunikointikeino, jolla olla vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Myös muut kuin kuurojen, kuulovammaisten ja kuulonäkövammaisten lasten perheet tarvitsevat varhaisen vuorovaikutuksen ohjausta välittömästi, kun vamma on havaittu.

Nykytilanteessa kuulovammaisena tai kuurona syntyneelle ei aina myönnetä viittomakielen tai tukiviittomien opetusta sillä perusteella, että sitä ei katsota tarpeelliseksi kuulon kuntoutuksen näkökulmasta. Kielen ja kommunikointikeinojen opetuksessa lääketieteellinen näkemys ei tulisi olla määräävä asiasta päätettäessä. Kyseessä on välittömästi yhdenvertaisuuteen vaikuttava asia, sillä nämä lapset ovat moniperusteisen syrjinnän uhan alla (sekä vamma että kieli), mikä todetaan HE-luonnoksessa ainoastaan kielellisten vaikutusten arvioinnissa. Jyväskylän yliopiston ja Niilo Mäki -instituutin yhteisesti toteuttamassa Viittomakieltä omaksuvien lasten kielellisen kehityksen arviointi, kartoitus ja tukitoimenpiteet- eli Vikke-hankkeessa tehdyn kartoituksen mukaan lasten viittomakielen kehityksessä on viivettä pääosin siksi, että viittomakielen opetusta on saatu epäsäännöllisesti ja vähemmän kuin on haettu.

Kuurojen Liitto ry esittää, että selvyiden vuoksi 7 § muotoillaan uudelleen. Koska pykälä sisältää monenlaisia valmennuksen muotoja, pykälä tulisi nimetä seuraavasti: 7 § Viittomakielen tai kommunikoinnin opetus ja ohjaus sekä muu valmennus. Lakiehdotuksen 7 §:stä ei käy selkeästi ilmi pykälän sisältämän subjektiivisen oikeuden sisältö: on tarkoitus turvata kuurona, eriasteisesti kuulovammaisena tai kuulonäkövammaisena syntyneen lapsen mahdollisuus saada viittomakieli äidinkielekseen tai ”omaksi kielekseen” viittomakielilaisissa (359/2015) tarkoitetulla tavalla. Koska yli 90 % kuulovammaisista lapsista syntyy perheeseen, jossa vanhemmat ovat kuulevia eivätkä valmiiksi osaa viittomakieltä, tulee lapsen kielen oppiminen turvata nimenomaan vammaispalvelulain subjektiivisena oikeutena. Myös perustuslakivaliokunta on viittomakielilain säätämisen yhteydessä antamassaan mietinnössä (PeVM 10/2014 vp) korostanut, että jokaiselle lapselle ja hänen perheelleen on turvattava mahdollisuudet saada riittävästi viittomakielen opetusta niin, että lapsen oikeus omaan kieleen toteutuu ja koko perheelle luodaan mahdollisuudet toimivaan vuorovaikutukseen yhteisen kielen avulla.

Kuurojen Liitto ehdottaa, että ilmaisun ”soveltuvan kielen ja kommunikointikeinon” sijaan perusteluissa käytettäisiin ilmaisua ”oikeus käyttää omaa kieltään tai kommunikointikeinoaan” (s. 30 ja 31). Kuurojen liiton mukaan sanan ”soveltuva” käyttö tässä yhteydessä on monitulkintainen ja voi viitata siihen, että arvion kielen tai kommunikointikeinon soveltuvuudesta tekee joku muu kuin vammainen henkilö taikka hänen vanhempansa tai huoltajansa. Lisäksi Kuurojen Liitto ehdottaa, että kirjaus lapsen mahdollisuudesta käyttää soveltuvaa kieltä ja tarvittavia kommunikointikeinoja muutetaan muotoon: ... ”järjestettävä mahdollisuus omaksua ja käyttää viittomakieltä taikka yksilöllisen tarpeensa mukaisia kommunikointikeinoja ja –välineitä”.

Lausuntopalveluun 30.3. mennessä jätetyistä lausunnoista käy ilmi, ettei lakiehdotuksen valmennuksen pykälästä saa selkeää käsitystä, että myös viittomakielen opetusta myönnetään valmennuksena. Tämä on huolestuttava huomio. Mikäli edes asiasta perillä oleva vammaiskenttä ei asiaa pykälästä löydä tai ymmärrä, ei sitä tulla ymmärtämään myöskään hyvinvointialueilla, jolloin lapsen oikeus saada itselleen kieli jää jälleen toteutumatta sekä muiden valmennuksen muotojen jalkoihin.

Kuurojen Liitto ry ehdottaa, että 7 § selkiytetään seuraavasti (muutetut kohdat kirjoitettu suuraakkosin):

7 § VIITTOMAKIELEN TAI KOMMUNIKOINTIKEINOJEN OPETUS JA OHJAUS SEKÄ MUU VALMENNUS

(1) Valmennus on tavoitteellinen ja määräaikainen palvelu, jonka tarkoituksena on vahvistaa vammaisen henkilön itsenäisessä elämässä tarvitsemia taitoja sekä HÄNEN PERHEENSÄ valmiuksia TOIMIA VAMMAISEN HENKILÖN KANSSA JA tukea vammaista henkilöä erilaisissa elämäntilanteissa.

(2) VAMMAISELLA HENKILÖLLÄ JA HÄNEN PERHEELLÄÄN ON OIKEUS SAADA VIITTOMAKIELEN TAI KOMMUNIKOINTIKEINOJEN OPETUSTA JA OHJAUSTA. PALVELU ON MÄÄRÄRAHOISTA RIIPPUMATONTA ELI SE KUULUU ERITYISEN JÄRJESTÄMISVELVOLLISUUDEN PIIRIIN. VIITTOMAKIELELLÄ TARKOITETAAN VIITTOMAKIELILAIN (359/2015) 1 § 1 MOMENTIN MUKAISESTI SUOMALAISTA TAI SUOMENRUOTSALAISTA VIITTOMAKIELTÄ, JOTKA OVAT YK:N VAMMAISTEN HENKILÖIDEN OIKEUKSIA KOSKEVAN YLEISSOPIMUKSEN (SOPS 27/2016) 2 ARTIKLASSA MAINITTUJA VIITOTTUJA KIELIÄ. KOMMUNIKOINTIKEINOILLA TARKOITETAAN MUITA EM. 2 ARTIKLAN TARKOITTAMIA VIESTINNÄN KEINOJA KUIN KIELIÄ. PERHEELLÄ TARKOITETAAN VAMMAISEN LAPSEN VANHEMPIA TAI HUOLTAJIA SEKÄ SISARUKSIA, VAMMAISEN AIKUISEN HENKILÖN PUOLISOA, KUMPPANIA TAI LAPSIA SEKÄ LISÄKSI MUITA HÄNEN ARKIELÄMÄÄNSÄ TIIVIISTEN LIITTYVIÄ HENKILÖITÄ, KUTEN ISOVANHEMPIA, LAPSEN VANHEMPIEN SISARUKSIA PERHEINEEN TAIKKA VAMMAISEN HENKILÖN LAPSENLAPSIA.

(3) VAMMAISELLA HENKILÖLLÄ ON OIKEUS SAADA VALMENNUSTA MYÖS ITSENÄISESSÄ ELÄMÄSSÄ TARVITTAVIEN TAITOJEN OPETTELUUN TAI ELÄMÄN MERKITTÄVIIN MUUTOSTILANTEISIIN. PALVELU ON MÄÄRÄRAHOISTA RIIPPUMATONTA ELI SE KUULUU ERITYISEN JÄRJESTÄMISVELVOLLISUUDEN PIIRIIN.

(4) VALMENNUKSEN JA TUEN TAVOITTEET JA SISÄLTÖ SEKÄ VÄLTTÄMÄTÖN MÄÄRÄ, KESTO JA TOTEUTUSTAPA ON MÄÄRITELTÄVÄ VAMMAISEN HENKILÖN YKSILÖLLISEN TARPEEN MUKAISESTI. VALMENNUSTA JA TUKEA ANNETAAN HENKILÖKOHTAISENA TAI RYHMÄSSÄ TOTEUTETTAVANA PALVELUNA TAIKKA YHDISTETTYNÄ MUIHIN PALVELUIHIN. PALVELU SISÄLTÄÄ SEN TOTEUTTAMISEKSI TARPEELLISET KULJETUKSET, JOS VAMMAISELLA HENKILÖLLÄ ON ERITYISIÄ VAIKEUKSIA LIIKKUMISESSA EIKÄ HÄN TOIMINTARAJOITTEENSA TAKIA VOI ILMAN KOHTUUTTOMAN SUURIA VAIKEUKSIA KÄYTTÄÄ JULKISTA LIIKENNETTÄ. [KS. HE 159/2015 vp]

(5) Vammaisen henkilön perheelle ja muille hänelle läheisille henkilöille voidaan lisäksi järjestää muuta valmennusta silloin, kun se on tarpeellista vammaisen henkilön valmennukselle asetettujen tavoitteiden toteuttamiseksi. MUU VALMENNUS KUULUU YLEISEN JÄRJESTÄMISVELVOLLISUUDEN PIIRIIN.

Kuurojen Liitto ry esittää, että mikäli ns. kuntouttava varhaiskasvatus on 1.8.2022 voimaan tulevan varhaiskasvatuslain uudesta tuen sääntelystä edelleen sisällytettävä vammaispalvelulakiin, siitä tulee säätää erillään valmennuksen kokonaisuudesta, omassa pykälässään tai jonkin muun kuin valmennus-pykälän yhteydessä. Pelkkä perusteluihin sisällyttäminen ei ole riittävää.

Mitä 7 §:n säännöskohtaisiin perusteluihin tehtäviin muutoksiin tulee, Kuurojen Liitto ry viittaa lukuisiin aiempiin tästä aiheesta antamiinsa lausuntoihin ja antaa mielellään asiasta lisätietoa. Perustelujen kirjoittamisessa on hyödynnettävä laajasti myös muiden järjestöjen osaamista, sillä niin viittomakielen opetusta kuin kommunikointikeinojen ohjausta tarvitsevia ryhmiä ovat muutkin kuin kuurot, eriasteisesti kuulovammaiset tai kuulonäkövammaiset henkilöt.

14. Esityksessä ns. kuntouttavan varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena edellyttää palvelun maksuttomuudesta säätämistä varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaissa ja kuntien menettämän asiakasmaksutulon korvaamista kunnille vuosittain osana tähän esitykseen käytettävissä olevaa valtionosuutta.

Onko varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna tarkoituksenmukaista?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

15. Onko henkilökohtaista apua koskevien pykälien (9-11 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

16. Onko erityistä tukea koskevien pykälien (12-13 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Koska erityisen tuen käsite on käytössä perusopetuslaissa olevassa kolmiportaisessa tuessa sekä 1.8.2022 voimaan tulevassa uudistetussa varhaiskasvatuslaissa, tulee käsite muuttaa väärinkäsitysten välttämiseksi. Kuurojen Liitto ry ehdottaa, että erityinen tuki muutetaan muotoon ”tuettu päätöksenteko ja muu osallisuuden tuki”. Tämä selkeyttää asiaa sekä vammaisen lapsen perheelle että viranomaiselle.

17. Onko erityisestä osallisuuden tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 1 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

18. Onko tuetusta päätöksenteosta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 2 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

19. Onko vaativasta moniammatillisesta tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 3 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

20. Onko asumisen tuen pykäläkokonaisuus (14-17 §) tarpeenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

21. Onko säännös vammaisten lapsen asumisesta kodin ulkopuolella tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

22. Onko lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä (18 §) sisällöltään tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

23. Onko päivätoiminnasta (19 §) tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

24. Onko tarkoituksenmukaista, että työtoiminnasta ja työllistymistä tukevasta toiminnasta ei säädetä vammaispalveluissa, jos niistä säädetään sosiaalihuolto- tai muussa laissa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

25. Onko liikkumisen tuen toteuttamistapoja tarpeellista monipuolista 22 §:ssä ehdotetulla tavalla?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

26. Mikä on näkemyksenne liikkumisen tuen määrää (23 §) ja laajuutta (24 §) koskevista säännöksistä?

-

27. Onko taloudellista tukea koskeva pykälä (25 §) tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon. Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

Helpottavatko voimaantulo- ja siirtymäsäännökset (33 ja 34 §) lain toimeenpanoa?

Eivät riittävästi

Perustele tarvittaessa kantasi

Siirtymäajanakin on turvattava se, että uudet henkilöt pääsevät palvelujen piiriin eikä joudu odottamaan yksilöllisiin tarpeisiin sopivia palveluja pahimmillaan kahta vuotta.

Kehitysvammalaki

29. Vastaavatko kehitysvammalain (muutettuna) voimaan jäävät itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset riittävästi väliaikaiseen sääntelyn tarpeeseen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

30. Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

31. Onko ehdotus vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävästä maksusta mielestäsi onnistunut?

-

Mikäli vastasit EI, miten säätäisit maksun perusteista?

-

Esityksen vaikutukset

32. Antavatko esityksen arvioidut ihmisvaikutukset (vammais lapset ja aikuiset, iäkkäät henkilöt) oikean kuvan uudistuksen vaikutuksista?

-

Perustele tarvittaessa kantasi

-

33. Onko arvio esityksen kustannus- ja henkilövaikutuksista mielestänne realistinen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

34. Muut vapaamuotoiset huomiot esityksestä.

Esitettyjen pykälien tulee toteuttaa YK:n vammaissopimuksen velvoitteita. Jokaisella vammaisella henkilöllä on oltava yhdenvertainen pääsy yksilöllisten tarpeidensa mukaisiin palveluihin. Mikään ehdotukseen kirjattu palvelu ei ole toista tärkeämpi yleisellä tasolla katsottuna, joten kysymys niiden arvottamisesta tärkeysjärjestykseen on merkillinen. Lain tulee olla niin selkeä, ettei sen toimeenpano aiheuta eriarvoisuutta tai tulkinnanvaraisia päätöksiä.

HE-luonnokseen on sisällytetty ajatus, että oikaisun saadakseen vammaisen henkilön on haettava valituslupaa Korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Tällaista tilannetta ei pitäisi subjektiivisten oikeuksien osalta päästä edes syntymään. On arvioitava uudelleen, missä määrin periaate heikentää yksilön oikeusturvaa. Jo nyt hallinto-oikeudet ratkaisevat asioita hyvin eri tavoin. Kuurojen Liitto ry yhtyy Invalidiliiton ajatukseen, että valituslupamenettelyä koskevaa pykälää tulee muuttaa, jotta nykyiset palvelut eivät heikkene ja jotta vammaisilla henkilöillä säilyy luottamuksensuoja viranomaistoiminnan pysyvyyteen. Viranomaistoiminnan laiminlyönnistä ei tällä hetkellä seuraa mitään sanktioita ja lisäksi valvontamekanismit ovat puutteelliset.

Hyvinvointialueiden välisessä yhteistyössä erityisosaamisen rakenteet ja työnjako ovat keskeisiä valmennuksen tosiasiallisen toteutumisen parantamiseksi. Kun vammaisuuteen että viittomakieleen ja kommunikointikeinoihin liittyvää osaamista vaativia tehtäviä hoidettaisiin koordinoitusti esimerkiksi osaamiskeskuksissa tms. verkostoissa, perheiden tueksi voitaisiin löytää osaavat ammattilaiset paitsi viittomakielisiä, myös ruotsin-, saamen- tai muun kielisiä palveluja tarvitseville vammaisille henkilöille. Näin parannettaisiin myös alueellista yhdenvertaisuutta. Mikäli kieli- ja kommunikaatioasioiden osaaminen siirretään keskitetysti vaikkapa viiden osaamiskeskuksen hoidettavaksi, erityisosaaminen voidaan turvata soveltamiskäytännöissä ja toimeenpanossa paremmin. Valmennusta kotiopetuksena ei ole tällä tiedolla saatavissa hyvinvointialueen omana tuotantona (s.109).

Selin-Grönlund Pirkko
Kuurojen Liitto ry